

רומא וירושלים

על השררה והנרקסיזם, המחלות הפרופסיונליות של הפוליטיקאים.

פרשת וישלח מתארת את הפגישה המחודשת בין יעקב ועֶשָׂו. בעקבות הפגישה יתפייסו האחים, פיוס שברירי ובעייתי. במקרא, מייצגים היחסים בין יעקב ועשו את היחסים שבין ישראל ואדום. במסורת החז"לית מייצגים הם את היחסים שבין רומא וירושלים. לא אכנס כאן להסבר הזיהוי אדום – רומא. היו לכך וודאי, סיבות ונסיבות רבות. אסתפק בקביעת העובדה: המפגש עם עשו הפך באגדת חז"ל לסמל המפגש עם האימפריה הרומית, ולדעתי מעבר לכך, למפגש עם הרצון לשררה ולשלטון.

היצר הרע ונביאיו

שלושה המה ממדי היצר הרע. ביטא אותם רבי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר במשנה קלאסית: "הַקִּנְיָה וְהַתְּאֵנָה וְהַכְּבוֹד מוֹצִיִּין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם" (אבות ד, כא): כוחות אלה מנהיגים ומניעים את העולם, והם גם עלולים להרוס אותו. לכל אחד מכוחות אלו היה נביא משלו. קרל מרקס לימד שהכל מסתובב סביב ל'קנאה', למאבק הכלכלי. פרויד, ראה את המוקד ב'תאווה', בליבידו. ואדלר, חוקר תסביך הנחיתות, חשב שה'כבוד' הוא ציר החיים האנושיים. לדעתי, יש להוסיף לשלושת ממדים אלה, ממד רביעי: השררה והשלטון. יש ברצון לשררה הרבה יותר מאשר הזדמנות ליהנות מההנאות האחרות, התאווה והכבוד למשל. קיים רצון שררה, רצון לעוצמה לשמו. ולרצון זה נביא משלו, פרידריך ניטשה.

השאפה לשררה באה לידי ביטוי בזירה הפוליטית. יש פוליטיקאים הגונים ואף אידיאליסטים הרואים בפוליטיקה שְׂרוּת. אך יש רבים מדי, הרואים רק את השררה. המאבק בין המפלגות מבטא לפעמים עימות בין אידיאולוגיות או אסטרטגיות פוליטיות מנוגדות. המאבק בתוך המפלגות מתבטא על פי רוב, במאבק לשררה, שבקושי מצטנע מתחת לעלי תאנה מינימליים. מספיק להקשיב לקולות הנשמעים בבחירות המקדימות. מי שלמד במסורת היהודית על חשיבותה של הענווה, אינו יכול שלא לשמוע בלעג וברחמים את הפוליטיקאים המציגים את מרכולתם, דהיינו את עצמם. לפעמים נדמה שהם מאמינים בדבריהם עצמם. או אז, מגלים אנו שהנרקסיזם, ההערצה העצמית הדמיונית והחולנית, היא המחלה הפרופסיונלית של הפוליטיקאים.

אמנם כן, ללא רצון מינימלי לשררה ולשלטון, לא יפנה אדם לפוליטיקה, ואפילו אם יהיה האידיאליסט שבאידיאליסטים. על הצורך לעוצמה עמד במידה מסוימת הרמב"ם, בדיון על

הנבואה (מורה נבוכים ח"ב, לח): "דע כי כל בני אדם - כח גבורה בהכרח". עוצמת הכוח שונה מאדם לאדם, "עד שאתה תמצא מן האנשים מי שיתגבר על האריה, ומהם מי שיברח מן העכבר". הנביא הוא איש התבונה וההשראה, אך מן ההכרח שיהיה בו גם מידה רבה של עוצמה. הדוגמה הקלאסית היא משה רבנו, שבזכות עוצמתו, התגבר "במקלו על המלך הגדול, להציל אומה מתחת עבודתו, ולא פחד ולא ירא זה, באשר נאמר לו: 'וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ' (שמות ג יב)". ההבטחה 'אֶהְיֶה עִמָּךְ', מתבטאת בעוצמה, באומץ המאפשר לאדם לעמוד על דעותיו כנגד רבים וחזקים. זוהי העוצמה שהייתה נחלתם של כל מי שהשפיעו על ההיסטוריה. "הגדולה", העיר מרטין בובר, "כוללת לפי טבעה גם שררה, אך אינה כוללת את הרצון לשררה", השררה לשמה..

הפוליטיקאי והאטד

מרטין בובר ז"ל לימד אותנו שהאדם צריך לחפש את הכוח הפוליטי כדי להוציא לפועל את דעותיו. כאשר בני האדם מתרוקנים הופך חיפוש השלטון למטרה כשלעצמה. אלה הם אותם האנשים "שמתוך שהם משוללי-כוח מטבעם טורחים ועמלים כל ימיהם להשיג שררה, להגדילה ולהפגינה יותר ויותר לאין שיעור, כדי שיהנו מן האשליה שמחוננים הם בכוח פנימי".

הביטוי הגדול של הרצון לשררה למען השררה, בא לידי ביטוי באחת הפנינים שבספרות המקראית, משל יותם. אנשי שכס ממליכים את אבימלך בן גדעון (שופטים ט), ויותם יוצא נגדם במשל פוליטי שהפך קלאסי: "הֲלוֹךְ הָלָכּוּ הָעֵצִים - לְמַשֵּׁחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ?". העצים פונים לזית, לתאנה ולגפן. עצים אלה מתנצלים, הם עסוקים בדברים חשובים יותר מאשר חיפוש השררה. כדברי עצי הפרי: הֲחִדְלָתִי אֶת דְּשָׁנִי? ... הֲחִדְלָתִי אֶת מִתְקִי? ... הֲחִדְלָתִי אֶת תִּירוֹשִׁי וְאֶת תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה וְהַלֵּכְתִּי לְנוֹעַ עַל הָעֵצִים?"

אנשי המדע, האמנות, היצירה הכלכלית לא חיפשו את השררה. מי שחיפש אותה הוא האטד: "וַיֹּאמְרוּ כָל הָעֵצִים אֶל הָאֵטָד - לֵךְ אִתָּה מֶלֶךְ עָלֵינוּ". והאטד העקר מסכים, ומולך בעריצות: "אִם בָּאֲמַת אֲתֶם מְשָׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עָלֵיכֶם בָּאוּ חֲסוּ בְּצַלִּי", אך אם לא "תֵּצֵא אִשׁ מִן הָאֵטָד וְתֹאכַל אֶת אֶרְצִי הַלְבָּנוֹן". האטד מחפש את השלטון למען השלטון. הוא הפוליטיקאי הנבוב.

יותם דיבר על האטד כרוזן טוטליטרי. במשך הדורות הופיע זן חדש של אטד, האטד הדמוקרטי. ריקנותו של אטד זה באה לידי ביטוי בתלות המוחלטת במשאלי דעת הקהל: "אָמְרוּ לִי מָה פּוֹפּוּלָרִי, וְזֹאת תִּהְיֶה דַעְתִּי!". את האישיות תיארו חכמי המוסר בביטוי "כבוד דומה לכלב". הכלב רץ לפני בעליו, אך באופן מתמיד מפנה הוא את מבטו אחורה כדי לראות שמא שינה את כיוון ההליכה, ופנה ימינה או שמאלה. או אז, רץ הכלב את כל הדרך חזרה.

הפוליטיקאי בעל האידיאות והתוכניות חייב להילחם לאידיאות שלו, לחפש את השררה כאמצעי, להנהיג ולחנך את העם. האטד הדמוקרטי, במקום להנהיג את העם, מונהג על ידי סקרי דעת הקהל, העריץ האנונימי החדש.

אני אמלוד, אני אנווט

פרשת 'וישלח' מסתיימת עם רשימת המלכים שמלכו באדום לפני מלוד מלך בישראל (בראשית לו). לכל מלך ברשימה תיאור מקוצר, הגומר בהתייחסות למותו: "וַיִּמְלֹךְ בְּאֲדָם בֶּלַע בֶּן בְּעֹר... וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן זֶרַח מִבְּצָרָה... וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנוּ בֶּן עֶכְבֹר, וַיָּמָת". יוצא דופן ברשימה הוא המלך האחרון "וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הָדָר... וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהִיטָבָאֵל בֵּת מִטְרָד בֵּת מִי זָהָב". עליו לא נאמר 'וימת'.

פירושים שונים נכתבו על פסוקים טריוויאליים-לכאורה אלה. בולט ביניהם פירושה של הקבלה. ההיסטוריה מייצגת את המיסטיקה. המלכים שמתו אינם אלא ייצוגם של עולמות התווה שנחרבו. אחריהם חייב להופיע עולם התיקון. לפי הקבלה, עולמות התווה נחרבו כי הם הודרכו על ידי העיקרון: "אני אמלוד", אביהם של ה"אני אנווט", "אני אוביל". זהו חיפוש השררה לשמה, ובגין כך נחרבו. יוצא מן הכלל יחידי הוא המלך האחרון, עליו לא נאמר 'וימת'. לפי הקבלה הישות לא נחרבה, הודות לאישה, המופיעה כאן לראשונה בשושלת. אישה זאת היא ספירת מלכות, מלכות שונה. שלא מסתפקת בעצמה, אלא מנסה לחבר בתוכה את האידיאלים העליונים: חסד, גבורה ותפארת.

הקבלה הפכה את ההיסטוריה למיסטיקה. לנו מותר לנסות ולהחזיר את המיסטיקה להיסטוריה. העולמות שנחרבו, מלכי אדום, מודרכים היו על ידי העיקרון 'אני אמלוד'. אלו הן האימפריות הגדולות שכבשו את העולם. האימפריה בה"א הידיעה הייתה האימפריה הרומית, הביטוי הבולט ביותר לשלטון ולשררה. עשו - עולם התווה נפגש עם יעקב - עולם התיקון. נצחונו של עולם התווה היא תבוסתה של האנושות.